

ΑΝΤΙΠΑΣ Ο ΠΕΡΓΑΜΟΥ

«Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Περγάμῳ Ἐκκλησίας γράψον. Τάδε λέγει ὁ ἔχων τὴν ρομφαίαν τὴν δίστομον τὴν ὀξείαν Οἶδα ποῦ κατοικεῖς· ὅπου ὁ θρόνος τοῦ Σατανᾶ· καὶ κρατεῖς τὸ ὄνομά μου καὶ οὐκ ἠρνήσω τὴν πίστιν μου καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἀντίπας ὁ μάρτυς μου, ὁ πιστός μου, ὃς ἀπεκτάνθη παρ' ὑμῖν, ὅπου ὁ Σατανᾶς κατοικεῖ».

(Ἀποκάλ. 2, 12. 13.)

Τὸ χωρίον τοῦτο τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως ἀπήχησιν τῆς πρώτης συγκρούσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν Πολιτείαν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἐξ αὐτοῦ δ' ἐξάγονται τὰ ἑξῆς·

α) ὁ Ἀντίπας ἔμαρτύρησεν ὑπὲρ Χριστοῦ, ἀποκτανθεὶς ἐν Περγάμῳ («ὁ μάρτυς μου ὁ πιστός μου, ὃς ἀπεκτάνθη παρ' ὑμῖν»).

β) ἔμαρτύρησε πρὸ τῆς συντάξεως τῆς Ἀποκαλύψεως («ἐν ταῖς ἡμέραις»).

γ) ἔμαρτύρησε συγκρουσθεὶς πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν («ὅπου ὁ θρόνος τοῦ Σατανᾶ—ὅπου ὁ Σατανᾶς κατοικεῖ»).

Κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, ἣν διέσωσεν ὁ Συμεὼν Μεταφράστης (1. αλ.), ὁ Ἀντίπας ἐξημάτισεν Ἐπίσκοπος Περγάμου, ἔμαρτύρησε δ' ἐπὶ αὐτοκράτορος Ρώμης Δομιτιανοῦ (81—96) ριφθεὶς ζῶν εἰς πεφυρακτωμένον χάλκινον βουὴν καὶ ἀποθανὼν ὑπὲρ Χριστοῦ¹ Προφανῶς ἡ παράδοσις ἀρχικῶς ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τῆς Ἀποκαλύψεως, ἀσχετῶς δὲ πρὸς τὰς λεπτομερείας αὐτῆς, τὸ μαρτύριον τοῦ πιστοῦ μάρτυρος τοῦ Χριστοῦ προηγήθη τῆς συντάξεως τῆς Ἀποκαλύψεως. Εἶναι δὲ σήμερον γενικῶς παραδεδεγμένον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ὑπὸ τῶν ἀμφιβαλλόντων εἶτι περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου συντάξεως αὐτῆς, ὅτι αὕτη συνετάχθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Ἀποστολικοῦ αἰῶνος (95—98). Κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν τὸ μαρτύριον τοῦ Ἀντίπα συνέπεσεν ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ, ἀλλὰ διετύπωσάν τινες τὴν γνώμην,

1. Τὴν μνήμην αὐτοῦ εορτάζει ἡ Ἐκκλησία τὴν 11 Ἀπριλίου.

καθ' ἣν μᾶλλον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Νέρωνος (54–68) δέον ν' ἀνα-
 χθῆ τὸ μαρτύριον τοῦ Ἀντίπτι, διότι ἡ ἔκφρασις «ἐν ταῖς ἡμέραις...»
 ἔπινοσεί πολὺν πρὸ τῆς συγγραφῆς τῆς Ἀποκαλύψεως χρόνον, ἐνῶ
 ἡ ἐποχὴ τοῦ Δομιτιανοῦ εἶναι ἐγγυτέρω πρὸς τὴν τῆς συγγραφῆς τῆς
 Ἀποκαλύψεως. Νομίζομεν ὅτι ἡ τελευταία αὕτη παρατήρησις, ἐφ' ἣς
 στηρίζεται ἡ ἀνωτέρω γνώμη, δὲν εἶναι βᾶσιμος. Ἡ ἔκφρασις «ἐν ταῖς
 ἡμέραις» οὐδὲν ἕτερον σημαίνει ἢ καθ' ἃς ἡμέρας, «Οὐκ ἠρνήσω τὴν
 πίστιν μου καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις [··· αἷς] Ἀντίπας ὁ μάρτυς μου ὁ
 πιστός μου...». Φρονοῦμεν ὅτι ἡ δύναμις τῆς ἑλλιποῦς ἐκφράσεως, δυ-
 ναμένης νὰ συμπληρωθῆ δ.ἀ τοῦ «ἐν αἷς» συνίσταται ἐν τῷ «καί».
 Εἰνώσκω, λέγει ὁ Κύριος πρὸς τὸν Ἄγγελον τῆς ἐν Περγάμῳ Ἐκ-
 κλησίας, ὅτι κατοικεῖς ἐν τῷ κέντρῳ τῆς εἰδωλολατρείας καὶ ὅτι
 «κρατεῖς τὸ ὄνομά μου», δὲν ἀρνεῖσαι αὐτό· δὲν ἠρνήθης τὴν εἰς
 ἐμὲ πίστιν καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἔτι ἐκείναις, καθ' ἃς ὑπέστη τὸ μαρ-
 τύριον ὁ Ἀντίπας.

Εἶναι προφανές ὅτι ὁ ἱερός συγγραφεὺς τῆς Ἀποκαλύψεως ἀνα-
 φέρεται εἰς ὠρισμένην ἐποχὴν, εἰς ἐποχὴν διωγμοῦ κατὰ τῆς χριστι-
 ἀνικῆς Ἐκκλησίας ἐν Περγάμῳ. Λαμβανομένου ὅμως ὑπ' ὄψει τοῦ
 ἀναντιρρήτου γεγονότος ὅτι ὁ ἐπὶ Νέρωνος διωγμὸς οὔτε παρετάθη
 ἐπὶ μακρόν, ἐκραγεῖς τῷ 64 ἔτει, οὔτ' ἐξετάθη εἰς τὰς ἐκτὸς τῆς
 Ἰταλίας χώρας, πιθανώτερον φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἐπὶ
 Δομιτιανοῦ διωγμοῦ. Κατ' αὐτὸν ἡ Ῥωμαϊκὴ Πολιτεία ἤρξατο προσ-
 ἵπτουσα ταῖς Χριστιανοῖς, ὠρισμένον ἔγκλημα, τὸ τῆς «ἀθεότητος»
 ἦτο τῆς ἀσεβείας πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος Ρώμης.
 «Ἄθεος» ἐλογίζετο οὐχὶ ὁ μὴ πιστεύων εἰς θεούς, ἀλλ' ὁ μὴ τιμῶν
 τὸν αὐτοκράτορα ὡς «θεόν», μὴ προσφέρων εἰς αὐτὸν θυσίαν καὶ
 ἄλλω προσβάλλον τὴν μεγαλειότητα αὐτοῦ (impietas, sacrilegium),
 διαπράττων ἔγκλημα καθοσιώσεως (crimen laesae majestatis). Ἡ
 «ἀθεότης» (impietas) ἦτο ἔγκλημα πολιτικὸν ἅμα καὶ θρησκευτικόν,
 κατὰ τοῦ θεοποιουμένου αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης.

Περὶ τοῦ ἐπὶ Δομιτιανοῦ διωγμοῦ ἐκτὸς τῶν εἰδήσεων τοῦ Διῶνος
 Κασσίου καὶ τοῦ Εὐσεβίου, ὁ Κλήμης Ρώμης ἐσημείωσεν ἐν τῇ
 πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ ὅτι «αἰφνίδιοι καὶ ἐπάλληλοι» ἐγένοντο
 τοῖς χριστιανοῖς «συμφοραὶ καὶ περπτώσεις» καὶ «πολλοὶ ἐμαρτύ-
 ρησαν». Ὁ δὲ ἱερός συγγραφεὺς τῆς Ἀποκαλύψεως, ἐξορισθεὶς εἰς
 Πάτιμον «διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ» εἶδεν ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τὴν Ρώμην «μεθύουσιν ἐκ τοῦ

αἵματος τῶν ἁγίων, καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰς ἐπιγραφὰς τῶν πεπελεκισμένων διὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ». Μεταξὺ τῶν μαρτύρων ρητῶς ἀναγράφει τὸν ἐν Περγάμῳ ἀποκτανθέντα Ἀντίπαν. Ἡ ἔκφρασις λοιπὸν αὐτοῦ «ἐν ἡμέραις» βεβαίως σημαίνει ὅτι τὸ γεγονός τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἀντίπα συνέβη πρὸ τῆς συγγραφῆς τῆς Ἀποκαλύψεως, οὐχὶ ὅμως καὶ πολὺν πρὸ αὐτῆς χρόνον. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτι ἔτος γράφων συγγραφεὺς τις δύναται νὰ μεταχειρισθῇ τοιαύτην ἔκφρασιν. Ὅθεν διὰ τοὺς λόγους τούτους νομίζομεν ὅτι ἐπὶ Δομτιανοῦ μᾶλλον οὐχὶ δ' ἐπὶ Νέρωνος συνέβη τὸ γεγονός, πρόκειται δὲ περὶ ἀναντιρρήτου γεγονότος τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἀντίπα, ὅπερ ἦτο γνωστὸν εἰς τοὺς συγχρόνους ἀναγνώστας τῆς Ἀποκαλύψεως.

Τίνα ὅμως ἔνοιαν ἔχουσι αἱ ἐκφράσεις τοῦ συγγραφέως αὐτῆς «ὄπου ὁ θρόνος τοῦ Σατανᾶ—ὄπου ὁ Σατανᾶς κατοικεῖ»; Εἶναι προφανέστατον ὅτι αὗται συνδέονται κατ' ἔνοιαν πρὸς τὸ μαρτύριον τοῦ πιστοῦ μάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Ἀντίπα, ὑποδηλοῦσαι τὴν αἰτίαν τοῦ μαρτυρίου. Ἐκ τοῦ Δίωκος Κασσίου καὶ ἐξ ἄλλων συγγραφέων γινώσκομεν ὅτι ἡ Πέργαμος εἶχεν ἐκδηλώσει ὑπέρομετρον κολακείαν πρὸς τὴν Ρώμην, διὰ τῆς ἀνεγέρσεως μεγαλοπρεπεστάτων ναῶν εἰς τιμὴν τῆς Ρώμης καὶ τοῦ Αὐγούστου. Περὶ τὸ 29ον ἔτος π. Χ. γίνεται ἤδη μνεία ναοῦ τοῦ Αὐγούστου ἐν Περγάμῳ, ἣτις ἀπέβη τὸ κέντρον τῆς καισαρολατρείας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ναῶν ἐκείνων ἐν Περγάμῳ ὑπῆρχε μεγαλοπρεπέστατος βωμὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ἰδρυθεὶς περὶ τὸ 180 π. Χ. ὑπὸ Εὐμένους τοῦ Β' (197—159). Ὡσαύτως ἡ Πέργαμος ἦτο κέντρον τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οὗτινος σύμβολον ἦτο ὁ ὄφις. Ἐνεκα τῆς τελευταίας ταύτης λεπτομερείας ἡ συνηθεστέρα ἐρμηνεῖα τῶν ἀνωτέρω ἐκφράσεων «ὄπου ὁ Σατανᾶς», ὄπου ὁ θρόνος τοῦ Σατανᾶ εἶναι ἐκεῖνη, καθ' ἣν ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἀποκαλύψεως εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸ ὅτι ἡ Πέργαμος ἦτο κέντρον τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἐπομένως «κατοικία» καὶ «θρόνος» αὐτοῦ, συμβολιζομένου διὰ τοῦ ὄφeos, ὃν ποτε ὁ Σατανᾶς ὑπέδη. Ἀλλὰ προφανῶς ἡ ἔκφρασις «θρόνος» εἶναι ἔντονος καὶ ζωηρά, ὑπονοεῖ δὲ ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἀποκαλύψεως, κατ' ἄλλην ἐρμηνείαν, τὸν ναὸν τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Ἀντίπας ἐφονεύθη μὴ θελήσας νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὸν Καίσαρα τῆς Ρώμης, ἐκδηλώσας ἀνάλογον αἰσθημα πρὸς τὸν ἐθνικὸν ναόν, οἷον ὁ πρωτομάρτυς ταῦ Χριστιανισμοῦ Στέφανος πρὸς τὸν ναόν τοῦ Σολομῶντος.

Ἡ ἔρμηνεῖα αὕτη ὁμολογουμένως εἶναι πιθανή, ἀλλὰ πιθανωτέρα καθίσταται ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι τὸ μαρτύριον τοῦ Ἀντίπα ἐγένετο ἐπὶ Δομιτιανοῦ. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ ἡ ἔρμηνεῖα, καθ' ἣν ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἀποκαλύψεως εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸν ἐκπάγλου κάλλους μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τοῦ Διὸς ἢ τὸ Ἀσκληπιεῖον καὶ γενικώτερον τὸ ὅτι ἡ Πέργαμος ἦτο κέντρον τῆς εἰδωλολατρείας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως ἐν εἶναι ἀναντιρρήτως βέβαιον ὅτι ὁ Ἀντίπας κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν ἕνεκα τῆς ὁμολογίας τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αἱ ἐκφράσεις τοῦ συγγραφεὺς τῆς Ἀποκαλύψεως «καὶ κρατεῖς τὸ ὄνομά μου καὶ οὐκ ἠρνήσω τὴν πίστιν μου καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἀντίπας ὁ μάρτυς μου ὁ πιστός μου...» δηλοῦσι σαφῶς ὅτι ἐν Περγάμῳ εἶχε διεξαχθεῖ ἐνωρίς ἤδη διωγμὸς κατὰ τῶν χριστιανῶν καὶ ὅτι κατ' αὐτὸν μαρτυρικῶς ἀπέθανεν ὁ Ἀντίπας. Πιθανῶς δ' οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρωτομάρτυς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

† A. X.